

Prilog poznavanju stambenog graditeljstva 15. i 16. stoljeća na sjevernom Jadranu

Bradanović, Marijan

Source / Izvornik: **Peristil : zbornik radova za povijest umjetnosti, 2014, 56, 71 - 80**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:766521>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-22**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Marijan Bradanović

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci,

Odsjek za povijest umjetnosti

Izvorni znanstveni rad / *Original scientific paper*

UDK / UDC: 728.1(262.3-17)“14/15“

17. 10. 2013.

**Prilog poznavanju
stambenog graditeljstva
15. i 16. stoljeća na
sjevernom Jadranu***Ključne riječi: kvarnerski otoci, urbanizam, stambena arhitektura, 15. i 16. stoljeće**Key words: the islands of the Kvarner Basin, urban planning, residential architecture, 15th and 16th century*

Na prijelazu kasnoga srednjeg u rani novi vijek poslovično skromna sredina sjevernojadranskih, preciznije kvarnerskih otoka, na planu reprezentativnoga stambenog graditeljstva iznjedrila je niz za mjesne prilike vrlo ambiciozno koncipiranih, dobrim dijelom još uvijek slabo poznatih arhitektonskih ostvarenja. Novogradnje i radikalne adaptacije zatečenih građevina koje je poduzimao mjesni patricijat u svega nekoliko desetljeća značajno su preoblikovale izgled naselja urbanoga karaktera na kvarnerskim otocima čime su ona skladno upotpunila opću sliku graditeljske živosti duž istočne obale Jadrana. Neki od primjera koji se komparativno analiziraju, prvi se put uključuju u raspravu s gledišta povijesti umjetnosti.

**Kuće na južnom rubu Vele place
u gradu Krku**

Stambena arhitektura razdoblja renesanse¹ na području kvarnerskih otoka zanimanjem je nekoliko istraživača tek u posljednje vrijeme postala predmetom sustavnijih istraživanja.² U ovom će se radu na odabranim primjerima reprezentativne stambene arhitekture nastojati prikazati sličnosti i razlike među glavnim naseljima kvarnerskih otoka tijekom razmatranog razdoblja, njihovo funkcioniranje u kontekstu povijesnog prostora sjeverne Dalmacije, kao i uklapanje u cjelokupni kontekst graditeljskih aktivnosti duž istočne obale Jadrana kojem su pripadali.

Za prvi je primjer odabran grad Krk a u njemu niz kuća koje su s juga flankirale rub glavnog trga unutar krčkih gradskih zidina, smještenoga pokraj glavnih gradskih vrata, orijentiranih prema pristaništu. Kod prve u nizu, promatrano iz smjera istoka (Vela placa 6 i 7, danas Krajinović, nekoć vjerojatno Perosa), riječ je bila o izgradnji koju se temeljem oblikovanja za mjesne prilike vrlo pretenciozne dekorativne arhitektonske plastike relativno precizno može datirati na početak devedesetih godina 15. stoljeća, tj. vrijeme sta-

bilizacije političkih prilika nakon potpunoga mletačkog preuzimanja vlasti nad dotad frankapanskim otokom, koje se zbilo 1480. godine. Nakon provedenoga konzervatorskog istraživanja pod oplošjem dvokatnice tipičnim za prilike koje su na Kvarneru vladale u 19. stoljeću, kada su uspavani građići arhitekturom nastojali oponašati neoklasicističke palače Rijeke kao novoga kulturnog središta, iščitana je a zatim i prikazana izvorna forma renesansne katnice (s naknadno nasutim podrumskim prostorom) nastale na mjestu već postojećih građevina, zidane uslojenim klesancima tvrdoga, za obradu ne posve podatnoga mjesnog sivca. U prizemlju se ona svodila na središnji portal flankiran dvama parovima dućanskih otvora na koljeno. Unatoč pregradnjama može se razabrati i da je središnji hodnik vodio do unutarnjega drvenog stubišta koje se do prvog kata pružalo duž zida začelja kuće. Središnji je pravokutni portal ukrašen renesansnim ornamentalnim repertoarom perli, ovula i kružnica nanizanih na vrpci. Njegovo zabatno polje resi visoki reljef mladenačke glave u voćnom vijencu, prepoznatljiv za ranu fazu djelatnosti creskog majstora Franje Marangonića (Francesco Marangon), osobito usporediv s glavom svetog Sebastijana s kamenoga oltarnog triptiha crkvice na groblju u creskom selu Merag, kao i s glavama kerubina te evanđelista Mateja s pregrade kora

Grad Krk, Vela plac, Katastar Franje I., 1821. godina / City of Krk, Vela plac (the large piazza), Emperor Francis I land registry survey, 1821

krčke katedrale.³ Ukrasni razdjelni vijenac između prizemlja i prvoga kata izveden je od mjesnoga kamena konglomerata (breče). Klesara je očito inspirirao kordonski vijenac apsida romaničke crkve sv. Kvirina a za mjesne je prilike napredno težio postizanju efekta polikromije. U zonu vijenca ugrađene su klupčice prozorskih otvora prvoga kata. Ovi su otvori povećani u 19. stoljeću, pa je njihovo gređe dijelom izmijenjeno, no uz klupčice preostali su i doprozornici ukrašeni vegetabilnim motivom. Profilirani kameni vijenac koji dijeli prvi od drugoga kata izvorno je bio potkrovni vijenac renesansne kuće. Od renesansne fasadne profilacije otvora treba spomenuti i prozorčić u razini tla sjevernog pročelja koji daje svjetlo podrumskom prostoru. U podrum se ulazi s juga, kroz *in situ* sačuvan renesansni pravokutni portal.⁴

Usporedbom postojećeg stanja s katastarskom izmjerom iz 1821. godine, kao i rezultatima provedenih arheoloških istraživanja možemo zaključiti da je u doba renesanse bila riječ o cjelini od tri povezane kuće, od kojih je iduća u nizu na k. č. 212 prve austrijske izmjere, imala također pročelje orijentirano prema sjeveru i glavnom gradskom trgu. Prije opsežnije rekonstrukcije i nadogradnje provedene u 19. stoljeću vjerojatno je nalikovala prethodno opisanoj. Tada je bila produljena prema zapadu, tako da je prislonjena

na gradske zidine a u njezinu je podrumu kao pregradni zid sačuvan dio njezina izvornoga, zapadnog, bočnog zida. Danas nepostojeća posljednja (k. č. 213) prikazana je na katastarskoj izmjeri iz 1821. godine, a porušena je poslije u 19. stoljeću. Zaštitnim arheološkim istraživanjem (N. Novak) pronađeni su njezini temelji, kao i fragmenti arhitektonske plastike torusno obrađenih uglova koji su upućivali na njezinu renesansnu fazu. Kuća se pružala uz naličje karakterističnih, na novom vanjskom pravcu pružanja podignutih, mletačkih renesansnih fortifikacija. Bila je podignuta točno nad ostacima u odnosu prema renesansnima, prema gradu uvučenih, stratigrafski složenih, kasnoantičko-ranobizantskih fortifikacija, a pročeljem je, naravno, umjesto prema uskom prolazu uz zidine, bila orijentirana prema istočnom dvorištu koje je dijelila s prije opisanim kućama istoga niza. Zajedno su kuće svijene oko dvorišta formirale karakterističan tlocrt u formi ključa, tj. slova »L«. Njihova se izgradnja poklapa s usporednim zahvatom renesansne refortifikacije; zajedno su predstavljale značajan odmak od zatečene situacije koja je dijelom, na ovom reprezentativnom mjestu glavnog ulaza u grad, arheologija je to pokazala, zadirala duboko u srednji vijek pa i razdoblje kasne antike.

Opisani zahvat dobro ilustrira arhitektonska zbivanja na planu stambene arhitekture koja su se u Krku odvijala na prijelazu iz 15. u 16. stoljeće. Na Veljoj placi kao komunalnom središtu koje je na taj način funkcioniralo i u razdoblju frankapanske uprave,⁵ mletačke su vlasti uobičajenim postupcima utilitarnog ali i snažnoga simboličkog karaktera poduzele opsežnu regulaciju i redizajn kako bi svojem ukusu prilagodile izgled trga s glavnim civilnim javnim funkcijama. Riječ je bila o izgradnji vodospreme (one *in situ* sačuvanom krunom cisterne),⁶ postavljanju javnih mjera s reljefom krilatog lava svetog Marka,⁷ izgradnji novoga obrambenog pojasa, preuređenju prohodne kule Velikih gradskih vrata, koja je počela nositi i funkciju satnog tornja, naravno i nizanju reljefa krilatih lavova svetog Marka; primjerice, nad samim

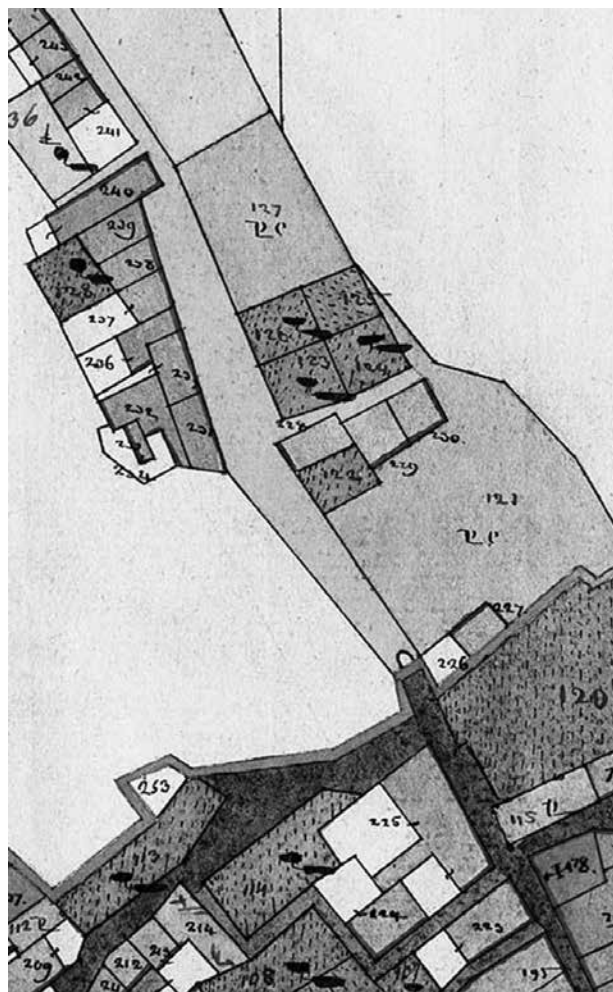

Vela plac, kućni brojevi 6, 7 i 8 (foto: D. Krizmanić) / Vela plac, houses number 6, 7 and 8

Velikim gradskim vratima 1488., kao i nad sjecištem rebara njihova svođenog prolaza. Možda se upravo u sklopu ovih regulacijskih mjera odvijalo rušenje romaničke crkvice sv. Stjepana koja se uzdizala u jugoistočnom kvadrantu Vele place.⁸ Zbog kasnijih rušenja te šutnje arhivskih izvora ne znamo je li upravo u ovom razdoblju došlo do gradnji i pregradnji drugih javnih građevina na Veloj placi, ponajprije pritom mislimo na gradsku ložu i gradsku stražu,⁹ no znamo da je ovaj prostor u snažnoj korelaciji s neposrednim predziđem, tj. zanatlijskim predjelom *borga* kao i samog pristaništa, nastavio igrati otprije utvrđenu ulogu središta civilnoga javnog života.¹⁰ Javnoj se arhitekturi, mahom koncentriranoj na sjevernom rubu trga, sa suprotne strane pridružila ona stambena. Kada se govori o formatima, treba istaknuti da je u Krku u ovom razdoblju čak i u kategoriji reprezentativnih gradnji često riječ o nižim katnicama, jer je unutar širokog prostora obrubljenog gradskim zidinama i kulama, stalno obnavljanim zapravo na podlozi protopovijesnoga obrambenog pojasa, bilo dovoljno mjesta i za takva rješenja. Katnice su bile i kuće s kasnogotičkom i renesansnom dekorativnom plastikom koje su se prema Veloj placi pružale sa sjevera, iz ulice Sv. Ane i gradske četvrti *Pluj*. U ranije urbaniziranim zonama između katedrale i Vele place, osobito duž Velike ulice kao glavne uzdužne komunikacije, uobičajene su bile dvokatnice. Upravo u dotad perifernim gradskim zonama uz gradske zidine, te u smjeru samostanskih cjelina s vrtovima uzbrdo na sjeveru, u 16. je stoljeću nastavljeno s izgradnjom desetaka i desetaka novih kuća.¹¹ Grad se proširio izvan svoje romaničke jezgre koncentrirane na prostoru sjeverno od katedrale. U zadnjoj četvrtini 15. i prvim godinama 16. stoljeća građene su kuće od klesanaca, a zatim se ubrzo prešlo na zidanje lomljenjem predviđenim za žbukanje. Unatoč velikim preinakama koje je grad doživio u 19. i početkom 20. stoljeća, temeljem preostataka dekorativne arhitektonske plastike možemo zaključiti da je upravo radionica Franje Marangonića tijekom zadnjeg desetljeća 15. stoljeća ovdje razvila vrlo veliku aktivnost.¹²

Palača Dominis pokraj glavnih gradskih vrata u Rabu

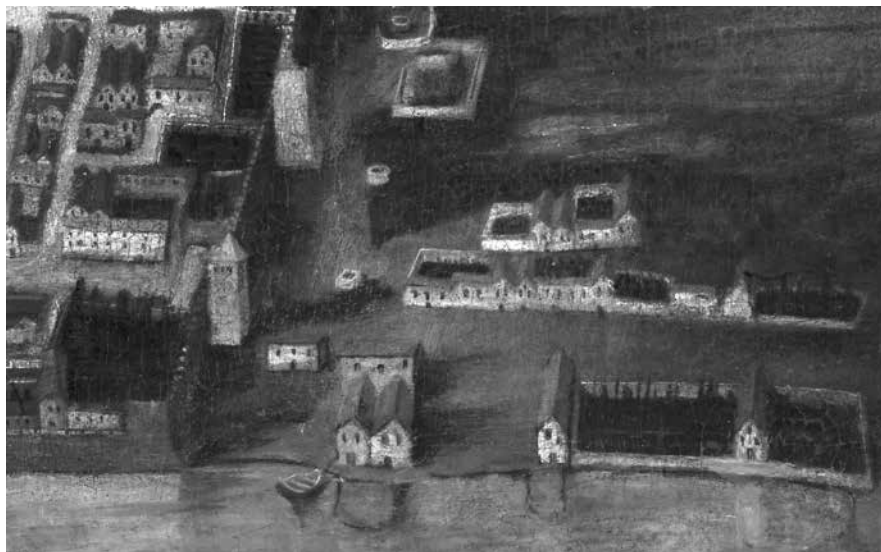
Idući primjer koji ćemo analizirati nastao je tek nešto poslije, vjerojatno na samom prijelazu iz 15. u 16. stoljeće i na približno sličnoj lokaciji, ali u gradu Rabu. Riječ je bila o velikoj dvokatnici, za kvarnerske prilike doista palači, obitelji Dominis (k. č. 225 prve austrijske izmjere), koja i danas, iako reducirana u svojem dvorišnom dijelu s krilom koja se pružalo prema jugu, sa svojih devet stotina kvadratnih metara površine (bez potkrovlja) uvelike nadmašuje prethodno analiziranu krčku katnicu. Donekle je riječ o drugim relacijama, jer ovom je rapskom primjeru prethodio čitav niz ranijih, luksuznih stambenih gradnji s

Grad Rab, Velika vrata, palača Dominis, Varoš (*burgus*), prva austrijska izmjera 1824.–1828. / City of Rab, Velika vrata, the Dominis Palace, Varoš (*burgus*), the first Austrian land survey map 1824–1828

unutarnjim, često arkadno raščlanjenim dvorištima (inače pravom rijetkošću u Krku), spomenimo samo one najpoznatije kuće obitelji Cernotta i Nimira. Dakle, iako je bila riječ o sličnim polaznim osnovama biskupskih gradova te otočnih urbanih središta s kontinuitetom iz razdoblja antike i velikim zamahom izgradnje u razdoblju romanike, kod rapskog je primjera ipak bila riječ o općenito višoj kvaliteti urbanog življenja. O njoj izvrsno svjedoči veduta Raba iz kraja 16. ili prve polovine 17. stoljeća, koja se čuva u samostanu sv. Antuna, utvrđeni grad otkrivajući u svoj njegovoj raskoši antičke ortogonalne urbanističke podloge, skladno nadopunjene onom romaničkom, te kao grad komfornih kuća, nerijetko obogaćenih velikim dvorištima i obzidanim vrtovima.¹³ Na kraju, Rab je, za razliku od frankapanskoga Krka, dijeleći sudbinu ostatka Dalmacije tijekom gotovo cijelog 15. stoljeća, već bio pod vlašću Mletaka, pa nije bilo dodatnoga političkog pritiska za žurnim redizajnom grada, kao što je to bio slučaj kod prethodnog primjera.

Veduta grada Raba iz samostana sv. Antuna, kraj 16. ili prva polovina 17. stoljeća (?) s kasnijim preslicima, detalj / *View of Rab from St Anthony's monastery, late 16th or first half of 17th century (?) with subsequent overpainting, detail*

Opis palače Dominis ovdje ćemo posve skratiti na najnužnije. Zanimarimo li recentne masive hotelskih zgrada, ovo zdanje i danas dominira sjevernim dijelom grada unutar zidina. Na način svojstven raskošnijem stambenom graditeljstvu renesanse, poput analizirane kuće na krčkoj Veljoj placi, pročelje izvedeno klesancima a ne ožbukanom zabatnom fasadom, orijentirano je prema glavnoj prometnici. Njegovim prizemljem dominira za mjesne prilike reljefno raskošno ukrašeni glavni portal s obiteljskim grbom na nadvrtniku. Ostali otvori prizemlja izvedeni su stilski definirano, no posve utilitarno, jer su prostori kojima su pripadali, baš kao i danas, bili predviđeni za najam i poslovne svrhe. Katovima se pružaju visoke, u obje etaže podjednako dimenzionirane monofore. Središnji je dio prvog kata naglašen kasnogotičkom monoforom s klupčicom koja je za razliku od drugih, počivala na tri masivnije i raskošnije koncipirane konzole. Za razliku od nje, druge monofore izrazito su renesansno oblikovane. Prethodni istraživači renesansnu plastiku pripisali su Petru Radovu, zvanom Trogirani, a obiteljski grb uzidan na razdjelnici prvog i drugog kata djelatnosti Andrije Alešija.¹⁴ Zanimljiva je antička glava, *spolij* uzidan na bočnoj fasadi, orijentiranoj prema gradskim zidinama. Zbog relativno nenaglašenog smještaja, ne možemo tvrditi da je to bio artikulirani humanistički čin, no možemo upozoriti na takvu tradiciju koja je na sjevernojadranskim otocima zabilježena već početkom 15. stoljeća kada je knez Nikola IV. dao uzidati prigodno prerađenu antičku stelu na upravo podignutu poligonalnu kulu koja je branila ulaz u krčku gradsku luku. Vratimo li se našoj rapskoj palači, treba spomenuti portik riješen kao središnji prolaz koji vodi do atrija, nekoć možda posve rastvorenog arkadama. Važno je istaknuti da su tragovi izvornoga raskošnog uređenja

sačuvani i u unutrašnjosti, jer je središnja velika prostorija prvoga kata bila urešena reljefno ukrašenim konzolama, sličnim onima pod renesansnim monoforama pročelja. One su nosile uzdužne grede na kojima je pak počivao strop. Lako je u tako reprezentativno koncipiranom prostoru zamisliti oslikani tabulat. Uzore koje su rapski Dominisi imali pri gradnji ove palače može se locirati na nizu raskošnih stambenih realizacija razdoblja gotike u samom Rabu, zatim istodobnom procvatu graditeljskih aktivnosti u Pagu i Zadru, kao nedalekom pokrajinskom središtu, naravno i u Mlecima. Ipak valja navesti i jedan po svojoj prilici posve direktan – s obližnjega, hrvatsko-ugarskoga područja. Atrij palače Dominis konceptualno mnogo duguje glasovitom Lavljem dvoru, srećom, gotovo intaktno sačuvanom atriju jedne, u 19. stoljeću radikalno pregrađene, senjske luksuzne gradske kuće.¹⁵ Nije riječ o istom majstoru jer je ornamentalni repertoar zoomorfnih i vegetabilnih motiva senjskoga Lavljeg dvora istih korijena no drugačije, više razine stilizacije. Trgovačke veze Raba i Senja ovdje ne treba zasebno elaborirati. Senj je kao glavna pomorska luka Korvinova kraljevstva sukladno svojem gospodarskom značenju doživio i graditeljski procvat temeljen na aktivnosti kruga majstora

sačuvani i u unutrašnjosti, jer je središnja velika prostorija prvoga kata bila urešena reljefno ukrašenim konzolama, sličnim onima pod renesansnim monoforama pročelja. One su nosile uzdužne grede na kojima je pak počivao strop. Lako je u tako reprezentativno koncipiranom prostoru zamisliti oslikani tabulat. Uzore koje su rapski Dominisi imali pri gradnji ove palače može se locirati na nizu raskošnih stambenih realizacija razdoblja gotike u samom Rabu, zatim istodobnom procvatu graditeljskih aktivnosti u Pagu i Zadru, kao nedalekom pokrajinskom središtu, naravno i u Mlecima. Ipak valja navesti i jedan po svojoj prilici posve direktan – s obližnjega, hrvatsko-ugarskoga područja. Atrij palače Dominis konceptualno mnogo duguje glasovitom Lavljem dvoru, srećom, gotovo intaktno sačuvanom atriju jedne, u 19. stoljeću radikalno pregrađene, senjske luksuzne gradske kuće.¹⁵ Nije riječ o istom majstoru jer je ornamentalni repertoar zoomorfnih i vegetabilnih motiva senjskoga Lavljeg dvora istih korijena no drugačije, više razine stilizacije. Trgovačke veze Raba i Senja ovdje ne treba zasebno elaborirati. Senj je kao glavna pomorska luka Korvinova kraljevstva sukladno svojem gospodarskom značenju doživio i graditeljski procvat temeljen na aktivnosti kruga majstora

Rab, palača Dominis (arhitektonska snimka pročelja: M. Domijan i J. Kršulović) / *Rab, Dominis Palace (architectural recording of palace front: M. Domijan i J. Kršulović)*

angažiranih na budimskom dvoru. Procvat je ubrzo zamro zbog procesa militarizacije kroz koji je grad prolazio u kontekstu sve veće turske prijetnje. Neki od majstora pridošlih u Senj logično su tada svoj rad nastavili na obližnjem Rabu. Iako je istraživanje senjske skulpture i klesarstva renesanse otežano, ne samo zbog spomenutih procesa koji su grad zahvatili u 16. stoljeću nego i zbog njegovih teških stradanja u Drugom svjetskom ratu, ipak se mogu povezati primjerci reprezentativne rapske i senjske skulpture, između ostalog čak i ruka majstora kapitela atrija palače Dominis s onom koja je klesala jedan reljef koji se čuva u senjskom gradskom muzeju, kao što i karakteristične rapske konzole s lavovima pripisane Petru imaju svoj direktan senjski parnjak na kući Posedarić.¹⁶

Posebno valja naglasiti poveznicu lokacije krčkog i rapskog primjera jer je palača Dominis bila smještena na Srednjoj ulici, glavnoj prometnici laičkoga, civilnog dijela grada, k tomu, posve nasuprot već etabliranim pa i zami-rućim komunalnim središtima Gornje ulice i drevnoga Kaldanca, zatim Središnje ruge (poprečne ulice) pa i tzv. Novoga, priobalnog trga, povezanog s Kneževim dvorom i pristaništem, naposljetku i pokraj novih glavnih gradskih vrata (Porta Nuova) koja su vodila do predgrađa, *burgusa* (*borga* ili Varoša).¹⁷ Takav gotovo suburbani smještaj naše palače Dominis, podalje od povijesnih gradskih urbanih težišta, na slabije urbaniziranom terenu uz same gradske zidine, omogućavao je lakše razvijanje ovako velikog tlocrta, istodobno naglašavajući profiliranje novoga urbanog težišta na jednoj, u pravilu, izvrsnoj poziciji, pokraj glavnih gradskih vrata.

Kuće Petris i Sbara ili Schia u Osoru

Osor se u pregledima najčešće već od razdoblja razvijenoga srednjeg vijeka spominje kao zamirući a zatim od 15. stoljeća i umirući, malarični grad, tužna sjena svojega nekadašnjeg sjaja, važne luke na pomorskom putu duž istočne obale Jadrana.¹⁸ Ponajprije je redukcija grada na polovicu prvotne površine, zacijelo potaknuta ne samo napuštanjem kuća u njegovu istočnom dijelu nego i mogućnošću lakše organizacije obrane, diktirala i radikalno pothvat napuštanja drevne ranokršćanske lokacije katedrale te njezine izgradnje u jugozapadnom, aktivnijem dijelu grada, povezanom s pristaništem a nad lokacijom antičkog foruma. Već u tom odnosu prema antičkoj urbanističkoj podlozi otkriva se stanje sasvim različito od zbivanja u Krku ili Rabu, gdje su katedrale zadržale kontinuitet pozicije. Ovaj kasni povratak zaravni nekadašnjeg foruma, razumljiv i praktičan u urbanističkom smislu, sasvim je različit i u usporedbi s obližnjim istarskim primjerima od porečkog Marafora koji je imao i romaničku

Osor, prva austrijska izmjera 1821. godine, detalj s kućama Petris i Schia ili Sbara / Osor, the first Austrian land survey map, 1821, detail with the Petris and Schia or Sbara houses

urbanističku fazu no već je u ranom novom vijeku zapravo postao zapećak grada do pulskoga foruma, gdje je tradicija antike toliko snažna da je na prostoru foruma uz začelje vijećnice postojala tek mala crkva sv. Marka.

U Osoru se u osi s novom katedralom razvija izduljeni trg s cisternom koja je, kao što je utvrđeno kod sličnog primjera Svetvinčenta u Istri, izvorno možda mogla biti renesansnog podrijetla, a na njemu uz biskupsku palaču te sučelice smještenu vijećnicu i renesansne, poslije pregrađene, stambene građevine. Koncept je toliko čvrst da sam uvjeren kako bi se tragovi renesansnih zdanja našli i pod secesijskim žbukama kuća koje trg obrubljuju sa sjevera a ucrtane su u katastarskoj izmjeri iz 1821. godine. Čitav ovaj pothvat donekle niječe sliku o posve zapuštenom, umirućem gradu. U prilog tomu treba navesti i primjer kuće jedne od grana obitelji Petris položene na pravcu ulice koja proizlazi iz sjevernog dijela trga pred katedralom prema zapadu, nastavljajući uz pročelje nekadašnje crkve ženskoga benediktinskog samostana Gospe od Anđela, a prema istoku u vrtove istočnog dijela grada i prema mletačkim gradskim zidinama, vjerojatno dijelom prateći trasu jednog od antičkih dekumana. Unatoč brojnim odstupanjima, razumljivim zbog neujednačenoga urbanističkog razvitka kasnijih stoljeća, posve je jasna ortogonalna shema ulica antičke podloge. Zbog razine istraženosti osorskog urbanizma možemo samo pretpostavljati da je današnje stanje ili pak ono iz 1821. godine koje je predstavljalo egzaktni

Osor, kuća Petris (foto: D. Krizmanić) / *Osor, the Petris house*

podatak izgrađenosti unutar reducirane zone zidina, odgovaralo onom u doba renesanse.¹⁹ Na prvoj austrijskoj izmjeri osim središnjeg trga, čvrsto zasnovane ulice koja se vjerojatno pružala trasom glavnog dekumana te one na pravcu glavnog karda, upravo je ova komunikacija pretpostavljenoga sjevernog dekumana predstavljala jedno od

Osor, kuća Schia ili Sbara, detalj (foto: D. Krizmanić) / *Osor, Schia or Sbara house, detail*

težišta urbanističkog kontinuiteta. Unatoč tomu, u svojem je istočnom dijelu vrlo brzo prelazila u vrtove čiji se ogradni zidovi možda preklapaju s pružanjem nekadašnjih antičkih insula. Približno je sličnu situaciju moguće pretpostaviti i u razdoblju renesanse. Za ovu je analizu kao dobar primjer još nedovoljne istraženosti problema odabrana kuća obitelji Rukonić, ex Petris (Osor, k. č. 46 prve austrijske izmjere). Položena je nedaleko od glavnog trga, duž sjevernog oboda spomenute ulice na pravcu pretpostavljenoga glavnog dekumana. Njezino današnje oblikovanje, portal na glavnom pročelju orijentiranom prema jugu i jednoj od poprečnih ulica (karda ?), nizovi pravokutnih prozorskih otvora na južnoj i zapadnoj fasadi, te profilacija u žbuci upućuju na radikalnu pregradnju i nadogradnju koju je pretrpjela početkom 20. stoljeća,²⁰ no analizom terenskih ostataka i prvoga katastra moguće je iščitati detalje njezine reprezentativne renesansne faze. Zapadno od kuće sačuvan je ogradni zid građen klesancima a na njemu *in situ* veliki, vrlo standardno koncipirani, visokim reljefom geometrijski profilirani i vegetabilnim ornamentom rozeta s antemijima ukrašeni renesansni portal s lunetom i tipično humanističkim natpisom koji zbog intervencije cementom danas, nažalost, nije do kraja čitljiv. Natpis glasi: AMICORVM COMMODO/MAXIMAE SVNT A.P. (inicijali vlasnika) CERTISSIMEQ DIVITIE/CONTENTUM ESSE...²¹ Na gredi portala nalazi se grb obitelji Petris obrubljen spomenutim inicijalima. Stilski takva profilacija u mjesnoj situaciji već pripada drugom ili trećem desetljeću 16. stoljeća. Nad recentnim portalom današnjega uličnog pročelja kuće sekundarno je, a pritom i naopako okrenut, postavljen još jedan grb obitelji Petris, slabiji rad izveden na način kasnog 15. ili početka idućeg stoljeća. Ima standardnu formu »konjske glave« uokvirene girlandom s vrpcama i obrubljene frizom ljljana. Prema prvoj izmjeri kao glavno pročelje ove osorske kuće Petris zatečeno je i dokumentirano ono uže, orijentirano prema dvorištu. U nastavku je niz zaključen prvotno na isti način

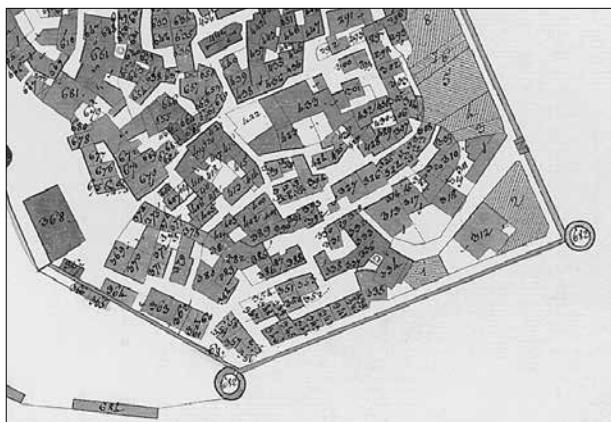
koncipiranom i slično opsežno pregrađenom kućom, na kojoj su sačuvana dva grba s tri kose grede i jednim cvijetom (k. č. 47 prve austrijske izmjere). Kuća se na karakteristični način u formi slova »L« svija oko dvorišta. Prema mišljenju J. Čus-Rukonić, riječ je o grobovima osorskih patricijskih obitelji Sbara ili Schia. Onaj sačuvan *in situ* na dvorišnom portalu i arapskim brojevima datiran u 1545. godinu predstavlja slabiji rad. Drugi, sačuvan na luku s

onlima (preostatku monofore ?) sekundarno ugrađenom u fasadi, primjerak je prvorazrednoga mjesnog klesarstva, vjerojatno iz ranih devedesetih godina 15. stoljeća i radionice majstora Franje Marangonića.

Odabrani primjeri upućuju na stanje u kojem je mjesno plemstvo, unatoč degradaciji urbane kulture Osora i velikoj migraciji ljudi, dobara i upravnih ovlasti prema Cresu, njegovalo tradiciju grada iz koje je poteklo te investiralo u reprezentativnu stambenu gradnju uobičajene tipologije oblikovanja. Vidljivo je to i na osorskoj katedrali koja je i dalje obavljala očekivanu funkciju luksuznog pokopališta, mauzoleja mjesnoga, osorsko-creskog patricijata.²²

Južna kuća Rodinis u Cresu

Izvršnih primjera fenomena reprezentativne stambene arhitekture razdoblja renesanse na kvarnerskim otocima nalazimo i u naseljima kraćeg rodoslovlja i nižeg ranga od onoga biskupskih središta. Ovdje samo spominjem u tom smislu primjer tzv. Kuće Pančirov iz Omišlja koju početkom 16. stoljeća grade graditelji i klesari franjevačke crkve u Glavotoku, kao i niza vrbničkih kuća istoga stoljeća čiji graditelji u reduciranom obliku no vrlo vješto citiraju forme preuzete iz razvijenijih urbanih cjelina. I u Vrbniku se tako stambeni sklopovi svijaju oko dvorišta s renesansnim portalima a na monoforama rozete zauzimaju mjesta grbova koje nalazimo na njihovim većim rapskim sestrama. U ovoj je kategoriji ipak najznačajniji primjer Cresa²³ čiji se procvat, kako je to u povijesti čest slučaj, preklapao sa zamiranjem Osora, kao što će kasnija, barokna urbanizacija Velog i Malog Lošinja također biti u suodnosu sa slabošću Osora ali i prestankom ratne opasnosti, ovdje osobito izražene za vrijeme Uskočkoga rata u prvim desetljećima 17. stoljeća, ali i u ranijim sukobima s uskocima, tijekom 16. stoljeća. Cres je u 16. stoljeću postupno snažno utvrđen suvremenim sustavom pravocrtno izvedenih fortifikacija koje su obuhvatile značajne otvorene prostore, srednjovjekovno i renesansno središte, kao i pučka predgrađa do danas sačuvanih izvornih toponima, Drevenik i Varožina, no do vrlo intenzivne izgradnje niza reprezentativnih stambenih kuća došlo je i prije početka fortifikacijskoga procesa, ponajviše tijekom prvog desetljeća 16. stoljeća.²⁴ U širokom spektru pojavnih oblika od pučkih kuća zidanih lomljenjem, katnica i uskih dvokatnica, često opremljenih zidanim vanjskim stubištima, do impozantnih trokatnica sazdanih od klesanaca, ukupno možemo govoriti o desecima gotovo intaktnih kasnogotičkih i renesansnih građevina, pa i stotinama zgrada iz toga razdoblja, vrlo često u 19. stoljeću dosljedno izmijenjenih fasadnih otvora, kod kojih vrijeme postanka otkriva tek preostali grb na pročelju, portal na dvorišnom

Cres, katastar Franje I., 1821. godina, južni dio grada između crkve sv. Sidra, fontika i gradskih fortifikacija s Portom Bragadina / Cres, Map of Emperor Francis I land registry survey, 1821, south part of the city between the church of St. Isidore, the old warehouse and the city fortifications with the Porta Bragadina

zidu, kruna cisterne u dvorištu, karakteristični građevni slog koji se pokaže po padanju dijela žbuke te urbanistička analiza temeljem povijesnih katastarskih podloga. Slično kao i kod prijašnjih primjera, ovdje zapažamo naročiti graditeljski polet prvog desetljeća 16. stoljeća. Karakterističan primjer predstavlja južna kuća Rodinis, dominantna uglovna trokatnica s većim dvorištem prigradenim uz južnu fasadu. Smještena je u predjelu Svetog Martina, novom, renesansnom dijelu grada smještenom u blizini nekadanjih istoimenih srednjovjekovnih vrata, Pjacete i Prata, poljane

Cres, južna kuća Rodinis (foto: D. Krizmanić) / Cres, Rodinis house (south)

izvan grada na kojoj će u sklopu novog sustava fortifikacija u drugoj polovini 16. stoljeća biti podignuta gradska vrata Bragadina. Mada prozori završnog kata detaljima obrade dijelom odstupaju od profilacije otvora nižih etaža, kameni slog fasada ne upućuje na naknadnu nadogradnju. Ne ponavljajući već provedenu iscrpnu analizu,²⁵ čini se važnim istaknuti da u bogatoj, kvalitetom oscilirajućoj no lako raspoznatljivoj produkciji klesarske radionice Marangonić, dekorativna plastika ove kuće ima posebnu važnost zbog uske poveznice s onom istodobnom s pročelja franjevačkoga trećoredskog samostana u Glavotoku, radu slabijem od onih iz kraja osamdesetih i devedesetih godina 15. stoljeća, kod kojega se ipak zadržala težnja polikromiji, tj. karakteristika uporabe različitih vrsta vapnenaca, čak i mramora. To je još jedna potvrda rasprostranjenosti realizacija radionice koja je uz obilje posla u samom Cresu krajem 15. i u ranom 16. stoljeću bila prisutna i na širem području Kvarnera, od Osora do Dragozetića i Merga na creskom ladanju, grada Krka i Glavotoka kao krčkoga ladanja, a odabranim primjercima figuralne plastike čak i susjednoga kopna Vinodola i Senja.

Zaključak

Zaključno valja naglasiti da se bez obzira na lokalne specifičnosti pojedinih analiziranih gradova rastumačene u prethodnom tekstu može raspravljati o gotovo istodobnoj pojavi niza tipološki vrlo ujednačenih ostvarenja reprezentativne stambene arhitekture u urbanim središtima kvarnerskih otoka, ponajviše koncentriranih na razdoblje posljednjeg desetljeća 15., kao i prvog 16. stoljeća. U smislu arhitektonske tipologije primjeri ne donose ništa novog, pače, utemeljeni su na mjesno već postojećim modelima, osobito onima koje je nekoliko desetljeća prije Rabom pronosio Andrija Aleši.²⁶ Kod izrazito urbanih pozicija na trgovima i prometnijim ulicama gotovo su obavezno u prizemlju projektirani lokali, s također gotovo nezaobilaznim otvorima na koljeno. Poslije izgradnje analiziranih primjera, uslijedila je izvedba desetak slično koncipiranih kuća. Jednom prihvaćeno oblikovanje zatim se dugi niz desetljeća održavalo u perifernoj sredini kvarnerskih otoka. Reprezentativna stambena arhitektura zahtijevala je i izvedbu dvorišta pokraj zgrade koje je preuzimalo funkciju atrija. Potonje imaju samo najluksuznija

zdanja koja, u pravilu, nalazimo u Rabu. Predloške ovoj arhitekturi nalazimo u onoj venecijanskoj²⁷ i zadarskoj 15. stoljeća, no neposredne uzore nalazimo i u susjednim sredinama u kojima se zbog specifičnih okolnosti graditeljski procvat odvijao nešto ranije tijekom druge polovine toga stoljeća, prije svega je ovdje riječ o Pagu i Senju. Morfološki, riječ je često bila o zidanju klesancem, bez obzira koliko nepodesan bio takav način obrade negdje vrlo tvrdoga i lomljivoga, raspoloživog mjesnog sivca. U tome se ponajprije slijedila upečatljiva mjesna tradicija sakralnih i civilnih realizacija razdoblja romanike kakve su postojale ne samo u biskupskim središtima nego i u znatnijim naseljima nižeg ranga (npr. Cres, crkva sv. Sidra). Kao uzori slijedile su se i prilično rijetke takve realizacije iz doba gotike (franjevačka crkva u Krku), a nije isključena, pače, kod radionice Franje Marangonića je i vrlo vjerojatna bila interpretacija, tj. odjek venecijanskih reprezentativnih gradilišta u kamen i mramor »odjevenih« pročelja.²⁸ Već od drugog desetljeća 16. stoljeća gradi se nepravilnijim kamenom koji se žbuka. U spomenutom razdoblju prijelaza stoljeća dolazi do naglog širenja ornamentalnog repertoara renesanse na arhitektonskoj dekorativnoj plastici stambene arhitekture kvarnerskih otoka. Istina rijetko, bilježimo i pojavu figuralne plastike na pročeljima stambenih građevina. Komparativna analiza upućuje na dominaciju dviju mjesnih radionica, one Franje Marangonića, kao i one Petra Radova, što vodi do zaključka da je ustaljena i udomaćena ponuda urodila potražnjom u urbanim naseljima kvarnerskih otoka. Rješenja iz tradicionalnih urbanih središta, biskupskih sjedišta, na specifičan se način reflektiraju u realizacijama urbanih naselja nižeg ranga, među kojima osobito prednjači Cres, izgradnjom patricijskih kuća koje volumenom slijede one iz Raba a čak i pretječu one iz Krka i Osora. U vidu treba imati i stupanj sačuvanosti reprezentativne stambene arhitekture razdoblja renesanse na kvarnerskim otocima jer kombinacijom arhivskih i terenskih istraživanja dolazimo do novih spoznaja o kućama koje današnjicu nisu dočekale u oblicima koja bi otprve omogućila saznanja o njihovu prvotnom oblikovanju. Stoga su mnoge od njih još neprepoznate, pa stoga još uvijek i izvan kataloga stambene arhitekture istočne obale Jadrana 15. i 16. stoljeća. Opisani primjeri odabrani su kako bi prikazali svu dinamiku arhitektonskih mijena na polju reprezentativne stambene arhitekture kvarnerskih otoka tijekom 15. i 16. stoljeća.

BILJEŠKE

1 Ovaj rad o stambenoj arhitekturi razdoblja početka ranoga novog vijeka posvećujem profesorici Nadi Grujić, uvijek zahvalan na znanju koje mi je prenijela.

2 Usp. JASENKA GUDELJ, LARIS BORIĆ, *Gotičko-renesansna kuća Marcello-Petris u Cresu*, Peristil, 45 (2002.), 97–106; LARIS BORIĆ, *Arhitektura i urbanizam grada Cresa od 1450. do 1610. godine*, magistrski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta, Zagreb, 2002.; MARIJAN BRADANOVIĆ, *Arhitektura i urbanizam renesanse na otoku Krku*, Odjel za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2007. Hvalevrijedan je i napor za cjelokupnim prikazom hrvatskih renesansnih spomenika pri kojem se u njegovoj sintezi našlo mjesta za rapsku palaču Dominis te kuće Marcello-Petris, Moise i Rodinis u Cresu. Usp. MILAN PELC, *Renesansa*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2007., 129–131. Komparativno usp. NADA GRUJIĆ, *Edilizia civile delle città costiere*, Diocesis Justinopolitana – L'arte gotica nel territorio della diocesi di Capodistria, (ur.) Samo Štefanac, Museo Regionale, Capodistria, 2000., 52–59.

3 O izvorištima radionice usp. PREDRAG MARKOVIĆ, *Arhitektura renesanse u Hrvatskoj*, Hrvatska renesansa, (prir.) Miljenko Jurković, Alain Erlande-Brandenburg, Galerija Klovićevi dvori, Zagreb, 2004., 98–100; MILAN PELC (bilj. 2), 132–133, 142–143, 188–190. O izvorištima njezinih figurativnih motiva općenito usp. JOHN MCANDREW, *Venetian architecture of the early Renaissance*, The Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, 1980., ciljano o tome: IVAN MATEJČIĆ, *Prilozi za katalog renesansne skulpture u Hrvatskoj*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 33 (1992.), 9. O creskoj djelatnosti usp. GIANNA DUDA MARINELLI, *Il Quattrocento a Cherso: Considerazioni sul Duomo*, Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria, n. s. 42 (1986.), 49–75; JASENKA GUDELJ, LARIS BORIĆ (bilj. 2), 97–106; JASENKA GUDELJ, *Zborna crkva sv. Marije Snježne u Cresu*, *Renesansa i renesanse u umjetnosti Hrvatske*. Zbornik radova sa znanstvenih skupova »Dani cvita Fiskovića« održanih 2003. i 2004., (ur.) Predrag Marković, Jasenka Gudelj, Institut za povijest umjetnosti; Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta, Zagreb, 2008., 149–166. O nizu realizacija radionice u gradu i na otoku Cresu, kao i na području drugih kvarnerskih otoka, osobito Krka, te u Vinodolu, usp. MARIJAN BRADANOVIĆ, *Šesterostrana krna cisterne krčkog providura Angela Gradeniga*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 40 (2003.–2004.), 239, bilj. 1; MARIJAN BRADANOVIĆ, *Prvi krčki renesansni klesari*, *Renesansa i renesanse u umjetnosti Hrvatske*. Zbornik radova sa znanstvenih skupova »Dani Cvita Fiskovića« održanih 2003. i 2004., (ur.) Predrag Marković, Jasenka Gudelj, Institut za povijest umjetnosti; Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta, Zagreb, 2008., 167–182.; MARIJAN BRADANOVIĆ, *Graditeljstvo Dubašnice u razdoblju renesanse*, *Az grišni diak Branko pridivkom Fučić*. Radovi međunarodnoga znanstvenog skupa o životu i djelu akademika Branka Fučića (1920.–1999.), (prir.) Tomislav Galović, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti; Institut za povijest umjetnosti; Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu; Staroslavenski institut; Sveučilišna knjižnica Rijeka; Općina Malinska–Dubašnica; Malinska–Rijeka–Zagreb, 2011., 231–258. Predstavnik obitelji Marangonić na gradilištu creskih gradskih zidina spominje se 1518. godine. Usp. LARIS BORIĆ (bilj. 2), 42.

4 Kuća je prekrivena trostrešnim krovštem 19. stoljeća. Okviri katnih prozorskih otvora južne fasade su prežbukani. Unutrašnjost je pregrađena u 19. stoljeću, osobito prilikom izvedbe drugog portala pročelja i dodatnog stubišta koje je vodilo u nadograđeno potkrovlje. Sanacijski zahvat iz 1976. godine na sjevernom je pročelju u visini prizemlja otkrio ostatke četiriju zazidanih otvora na koljeno, karakterističnih zakošenih profila bridova kame-nih greda lukova, što je bilo poznato temeljem tada izrađene fotodokumentacije. U zahvatu iz 2000., ponajprije zbog didaktičkih razloga, djelovanja na sredinu bez navike provedbe konzervatorskih istraživanja te izražene želje investitora i predstavnika mjesne samouprave, nadopunom nedostajućih dijelova kamenoga greda restaurirana su i aktivirana tri otvora na koljeno, ali ne i četvrti zbog neslaganja jednog od suvlasnika zgrade. Zahvat, nažalost, nikad nije dovršen jer nisu izvedena projektirana pristupna stubišta od istarskog sivca.

5 »Plathea magna«. I. ŽIC-ROKOV, *Gradske zidine i ulice u Krku* (Povijesna istraživanja), *Krčki zbornik*, 1 (1971.), 206–207, 210–212.

6 MARIJAN BRADANOVIĆ (bilj. 3, 2003.–2004.), 239–254.

7 Prvi put se spominju u dokumentu iz 1543 »... in plathea ad saxum mensurarum«. I. ŽIC-ROKOV (bilj. 5), 213. Mjere s malim reljefom krilatog lava svetog Marka Žic-Rokov je i uočio u improviziranom lapidariju unutar krčkoga kaštela, zbog rustičnog načina klesanja zaključujući da su nastale prije 1480., no u pitanju je samo oscilacija klesarske kvalitete primjetna u razdoblju brojnih zahvata provedenih u ranim godinama mletačke uprave.

8 Njezine je ostatke 1996. godine, neposredno prije postavljanja novog, mediteranskog gradu inače posve neprimjerenog opločenja, u otežanim okolnostima istraživao arheolog-konzervator Nino Novak.

9 Spomenimo samo nekoliko izvora koji naglašavaju važnost ovog prostora. Temeljem sačuvanoga epigrafskog natpisa A. Bondumiera znamo za zahvat na danas nepostojećoj gradskoj loži iz druge polovine 16. stoljeća. Andrea Bondumier bio je providur otoka Krka od 1568. do 1571. godine. Usp. GIOVANNI NETTO, *I reggitori veneti in Istria (1526–1797)*, Atti e memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria, 95[n. s. 43] (1995.), 140. U relaciji iz 1525. godine spominje se »custodia de la piazza«, *Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium*, XI, III., 1880., 10. Jedna presuda je 1485. godine izrečena »sub Lodia Civitatis in Platea«, *Zbornik Bartoli*, I, 61, a drugi se put kao mjesto donošenja akta spominje »Veglae prope Lodiam novam ad Portas maioris civitatis«, *Zbornik Bartoli*, Arhiv trećoredskog samostana u Krku, I, 164. Iscrpno o poziciji i funkcioniranju lože usp. KRASANKA MAJER-JURIŠIĆ, *Javne palače u Dalmaciji u vrijeme mletačke uprave*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta, Zagreb, 2011., 157–160.

10 U rijetkim sačuvanim krčkim notarskim spisima obližnja se sjenovita poljana kao pozicija izvan zidina spominje i kao »frascata extra magnam civitatis portas«, npr. 1488, *Zbornik Bartoli*, 182.

11 Provedenom analizom pouzdano je utvrđena renesansna arhitektonska faza na sedamdeset i osam kuća unutar gradskih zidina.

12 Npr. dvokatnica u sjevernom nizu Velike ulice na k. č. 145, kao i obližnja, također dvokatna, na k. č. br. 143/2 u Zrinjskoj ulici, obje opremljene karakterističnim dekorativnim repertoarom Franjine radionice poput perli ili ornamenta u formi krljušti.

13 Detaljno ju je analizirao RADOVAN IVANČEVIĆ, *Renesansna slika Raba*, Peristil, 44 (2001.), 33–54.

14 O Rabu usporedi izvrsne radove koji su desetljećima prednjačili u istraživanjima arhitektonske dekorativne plastike na kvarnerskim otocima: CVITO FISKOVIĆ, *Andrija Aleši i ostali majstori u Rabu*, CVITO FISKOVIĆ, KRUNO PRIJATELJ, Albanski umjetnik Andrija Aleši u Splitu i u Rabu, Konzervatorski zavod za Dalmaciju, Split, 1948., 5–44; CVITO FISKOVIĆ, *Prilog poznavanju kiparstva i graditeljstva 15. i 16. stoljeća u Rabu*, Rapski zbornik, (ur.) Andre Mohorovičić, JAZU; Skupština Općine Rab, Zagreb, 1987., 321–332. O pojedinim rapskim kućama iscrpnije u: MILJENKO DOMIJAN, *Rab, grad umjetnosti*, Barbat, Zagreb, 2001., 174–200.

15 Okolnost je zapazio i analizirao već Milan Pelc pretpostavljajući udio Petra Radova na spomenutoj senjskoj kući; MILAN PELC (bilj. 2), 132.

16 O tome detaljno u: MARIJAN BRADANOVIĆ, *Rab i recepcija renesanse u arhitekturi i skulpturi na sjevernom Jadranu*, Rapski zbornik, II (2012.), 451–459.

17 NEVEN BUDAK, *Urban development of Rab – A Hypothesis*, Hortus artium Medievalium, 12 (2006.), 132. Autor tumači kako su tek proširenjem urbanog prostora duž Srednje ulice ova vrata postala glavnim ulazom u grad.

18 BRANKO FUČIĆ, *Apsyrtides*, Narodno sveučilište, Mali Lošinj, 1995., 113–114.

19 Iako je u Osoru već desetljećima na snazi obveza izvršenja zaštitnoga arheološkog istraživanja prije poduzimanja radova izgradnje novih te većih sanacija i rekonstrukcija postojećih građevina, koja se u ovom naselju izloženom turističkom pritisku često i provodi, gotovo da i nema objava o rezultatima arheoloških sondiranja kod takvih privatnih investicija, pogotovo ne onih iskoristivih u kontekstu tumačenja graditeljstva kasnoga srednjeg vijeka i renesanse.

20 Na podatku zahvaljujem kolegici Jasminki Ćus-Rukonić, jednoj od suvlasnica kuće.

21 Nakon uobičajenog gesla gostoprimstva koristi se citat iz Ciceronova djela *Paradoxa stoicorum*: »Ne biti škrt, već je novac, ne kupovati manijakalno, već je dobitak, biti zadovoljan onim što imaš, najveće je bogatstvo.«

22 Usp. JASMINKA ĆUS-RUKONIĆ, *Grbovi osorske katedrale*, katalog izložbe, Lošinjski muzej, Mali Lošinj, 2013.

23 Njegov potencijal rano je prepoznao prof. Milan Prelog nastojeći potaknuti sustavnije urbanističko istraživanje. Usp. MILAN PRELOG, *Za pristup starim gradovima – primjer Cresa*, Studije o hrvatskoj umjetnosti, Knjiga 3, (ur.) Radovan Ivančević, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 1999., 181–198.

24 Usp. LARIS BORIĆ, *Fortificiranje grada Cresa u 16. stoljeću*, *Ars adriatica*, 1 (2011.), 133–147.

25 LARIS BORIĆ (bilj. 2), 106–112. Detaljno analizira i visoko valorizira južnu kuću Rodinis.

26 Usp. CVITO FISKOVIĆ (bilj. 14), 5–44; EMIL HILJE, A. Aleši i *stambeno graditeljstvo u Splitu sredinom 15. stoljeća*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 29 (2005.), 43–57.

27 U općoj raspodjeli prostora to jesu modeli mletačkog *quattrocenta*, pa stoga i vrijede uzori mletačkih palača ali i primjeri manje reprezentativne stambene izgradnje. Usp. DEBORAH HOWARD, *The architectural history of Venice*, Yale University Press, New Haven, Conn., 2005., 96–110; EGLE R. TRINCANATO, *Venezia minore*, Filippi editore, Venezia, 1948., 152–178.

28 Usp. WOLFGANG WOLTERS, *Architettura e ornamento. La decorazione di Rinascimento veneziano*, Cierre edizioni, Verona, 2007., 66–78.

Summary

Marijan Bradanović

A Contribution to the Study of the Residential Architecture in the 15th and 16th Century in the Northern Adriatic

This text considers the residential architecture along the Northern Adriatic coast in the 15th and 16th century, stressing the situation during the last decades of the 15th century and the early decades of the 16th century, a period of broad acceptance of Renaissance forms in the residential architecture of this region. The examples offered relate to the old Bishops' seats where urban life had been continued since Antiquity: Krk, Rab and Osor, at the farthest tip of the island Cres, and finally its more modest settlement Cres, which, owing to favourable conditions in the Cres-Lošinj archipelago, was having a great architectural boom. Owing to lack of space, we had to skip similar developments in Omišalj and Vrbnik, where the local builders followed the examples of the larger urban centres on a smaller scale. Each of these examples is discussed in relation to its immediate geographic context, but also with regard to the broader historical context of the islands in the Northern Adriatic. The discussion broadens to include some exemplary architectural plans, the modelling of house fronts in accordance with their milieu, the activity of the stone masons' workshops, the proliferation of architectural models and their dependence on available means, the social status of investors, and the specific planning conditions of the settlements. Models are also sought in the broader context, from the neighbouring city Senj on the Croatian-Hungarian coast and the island Pag, to the city of Zadar, which was the administrative centre of Venetian Dalmatia, and finally the city of Venice.